

УДК 343.14

DOI: 10.31359/2079-6242-2018-35-1-234

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ДІЙ НЕВЕРБАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

І. І. Шепітько, здобувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Постановка проблеми. Віднесення судових дій до невербальних пов'язане з особливостями відображення та дослідження інформації за допомогою органів чуття людини (учасника судового провадження). Останнім часом на рівні наукових досліджень із кримінального процесуального права здійснювалися спроби щодо розгляду проблем формування результатів «невербальних» слідчих та судових дій [1], що підкреслює їх роль у доказуванні та отриманні доказової інформації. Окрім того, у спеціальних літературних джерелах у 80-ті рр. ХХ ст. проведенню «невербальних» слідчих (розшукових) дій та отриманню невербальної інформації теж приділялася певна увага [2], мали місце намагання диференціювати за цим критерієм слідчі дії [2, с. 234–255]. Для судового розгляду розподіл судових дій на вербальні та невербальні теж має важливе практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні у процесуальних джерелах мають місце спроби щодо визначення сутності та видів окремих невербальних судових дій. До проблем проведення невербальних судових дій зверталися відомі вчені: Л. Ю. Ароцкер, О. П. Ващук, М. Й. Вільгушинський, С. П. Гришин, Ю. М. Грошевий, Л. М. Лобойко, С. Б. Россинський та ін. Зокрема, С. Б. Россинський пропонує під «невербальними» судовими діями розуміти передбачені кримінальним процесуальним законом пізнавальні прийоми, які спрямовані на встановлення обставин, що мають значення для кримінальної справи, і здійснюються судом спільно зі сторонами за допомогою використання активних та пасивних механізмів наочно-образного («невербального») сприйняття матеріальних фрагментів об'єктивної реальності [1, с. 15].

Запропонований загальний підхід щодо виокремлення невербальних судових дій заслуговує на увагу. Разом із тим пропонуване визначення поняття цієї групи судових дій викликає певні заперечення. Фактично автор до судових дій відносить лише пізнавальні прийоми. Будь-яка судова дія – це дія процесуальна «щодо отримання, перевірки, дослідження, оцінки і використання судом доказів» [3, с. 179]. Окрім того, у тексті визначення має місце певне пониження ролі змагальності під час судового розгляду, оскільки судові дії, на думку автора, здійснюються судом спільно зі сторонами. У цьому сенсі знижується роль сторони обвинувачення і сторони захисту під час проведення судових дій у змагальному кримінальному провадженні.

Метою статті є визначення сутності, видів та характеристик невербальних судових дій, а також їх ролі у змагальному судовому провадженні.

Виклад основного матеріалу. Невербальні судові дії – це процесуальні дії щодо дослідження доказів, які засновані на немовних засобах спілкування та отримання інформації за допомогою органів чуття учасниками кримінального провадження у змагальному судовому процесі. У літературних джерелах справедливо підкреслюється, що у широкому сенсі під невербальною інформацією необхідно розуміти будь-які дані про подію та обставини злочину, отримані за допомогою органів чуття, але не пов'язані з використанням вербального (мовного) каналу передачі інформації [3, с. 343]. Тобто «невербальність» передбачає відсутність мовної комунікації під час судової дії або наявність її мінімальної кількості. Головним у цьому разі є не сама мова людини (учасника кримінального провадження), не її усні повідомлення, а сприйняття матеріалізованої інформації: речової обстановки, речей, предметів, документів тощо.

Такий підхід передбачає виокремлення невербальних судових дій та здійснення розгляду їх характеристик. Із цією метою доцільно звернутися до аналізу чинного кримінального процесуального законодавства. Зокрема, аналіз норм кримінального процесуального закону свідчить про те, що до суто невербальних судових дій на теперішній час можуть бути віднесені: 1) дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України); 2) дослідження документів (ст. 358

КПК України); 3) дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України); 4) огляд на місці (ст. 361 КПК України). Це саме ті судові дії, в яких важливим є чуттєве сприйняття судом речової обстановки, речей та предметів. При цьому складовою частиною дослідження доказів у судовому засіданні є дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України), документів (ст. 358 КПК України), звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України) [4, с. 554].

Під час судового розгляду важливою судовою дією є дослідження речових доказів. Сутність зазначеної судової дії визначена у ч. 1 ст. 357 КПК України, в якій указано, що речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження. Тобто фактично відбувається процедура огляду речових доказів. І. Ю. Мірошников зазначає, що «дослідження речових доказів можливе за допомогою проведення експертизи чи огляду» [5, с. 178].

В етимологічному розумінні термін «дослідження» необхідно розуміти як ретельне обстеження кого-, що-небудь, уважне ознайомлення з чим-небудь для встановлення чогось [6, с. 242]. У цьому разі мова йде про обстеження речових доказів. Згідно зі ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддями вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально-протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально-протиправним шляхом. У ч. 2 ст. 98 КПК України документи теж віднесено до речових доказів, якщо вони містять ознаки речових доказів, хоча у чинному КПК України встановлено окремий порядок дослідження документів (ст. 358 КПК України).

Достатньо часто поняття доказів зводиться до того, що це «будь-які фактичні дані» [7, с. 134; 4, с. 181]. При цьому «поняття доказу структуроване і як елементи включає в себе будь-які фактичні дані, що мають значення по кримінальній справі (зміст); процесуальну форму їх закріплення (спосіб існування у матеріалах кримінальної справи) та носій відомостей (зовнішній вираз). Усі зазначені еле-

менти перебувають у взаємозв'язку та у своїй єдності утворюють поняття доказу» [7, с. 134]. С. А. Шейфер зазначає, що історичний процес формування поняття доказів, що проходить низку етапів, здійснює свій розвиток від логіко-психологічних уявлень (докази – це засоби переконання в існуванні фактів) до інформаційно-змістовних (докази – це відомості про факти, що підлягають установленню), що отримало закріплення у сучасному кримінально-процесуальному законодавстві [8, с. 71].

У процесуальній літературі здійснювалися спроби щодо певної диференціації речових доказів, які піддаються судовому огляду (дослідженню). Зокрема, заслуговує на увагу підхід Л. Ю. Ароцкера, який пропонує розрізняти чотири групи таких речових доказів: а) речові докази, що свідчать про сам факт злочину; б) речові докази, що дозволяють установити наявність зв'язків підсудного з місцем злочину, місцем приховування злочину, з певними злочинними діями; в) речові докази, що використовуються для ідентифікації особи; г) речові докази, що набувають значення після встановлення цілого за частинами [9, с. 30].

У сучасних умовах на дисертаційному рівні здійснювалися спроби щодо доктринального визначення поняття речового доказу у кримінальному провадженні, встановлення співвідношення речових доказів з іншими матеріальними об'єктами (цифровими джерелами доказової інформації, документами, зразками для експертизи, мікрооб'єктами) [10]. І. О. Крицька у цьому сенсі пише, що систематизація характерних ознак речових доказів у кримінальному провадженні дала можливість відокремити речові докази від інших об'єктів матеріального світу, визначити їх місце в системі процесуальних джерел доказів і з урахуванням їх сутнісних елементів поділити ознаки речових доказів на три групи: 1) змістовні (інформаційні), до яких належать: а) об'єктивність, б) наявність зв'язку з обставинами, що мають значення для кримінального провадження, в) доступність для безпосереднього сприйняття змісту речових доказів, г) невербальність; 2) формально-матеріальні, серед яких виокремлюються: а) матеріальність, б) незамінність; 3) формально-процесуальні, а саме: а) комплексність, б) визначеність [10, с. 13].

У спеціальних літературних джерелах недостатньо уваги приділено проведенню судової дії – дослідженню речових доказів. Лише в окремих роботах висвітлювалися деякі питання, що пов'язані із порядком, тактикою чи психологією цієї судової дії [11, с. 113–123; 12, с. 118–129; 5, с. 178–184; 13, с. 100, 101], хоча дослідження речових доказів як судова дія є доволі поширеною у кримінальному провадженні.

У ч. 1 ст. 357 КПК України визначено певну послідовність у дослідженні речових доказів під час судового розгляду: спочатку вони досліджуються судом, а потім подаються для ознайомлення учасникам судового провадження; в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження. При цьому «зазначені особи під час огляду можуть звернути увагу суду на обставини, пов'язані як із самою річчю (матеріал, форма, розміри, колір), так і з її оглядом (наявність пошкоджень, індивідуальні якості, особливості тощо), що, на їх думку, заслуговують на увагу суду та мають значення для кримінального провадження» [14, с. 130].

Судова практика свідчить про важливість визначення доказів, що будуть досліджуватися, і порядку (послідовності) їх дослідження. У п. 8 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 5 жовтня 2012 р. № 223–1446/0/4–12 вказано, що головуючий має з'ясувати в учасників судового провадження думку про те: 1) які докази необхідно дослідити; 2) в якому порядку вони будуть досліджуватися [15].

У сучасних умовах необхідно звернути увагу на змагальний характер визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню (ст. 349 КПК України), послідовність дослідження речових доказів та особливості їх зберігання, коли вони надані до суду (ст. 100 КПК України).

Проведення дослідження речових доказів у суді, окрім чуттєвого сприйняття окремих речей або предметів, передбачає також і наявність певної вербальної комунікації (хоча її має бути незначна кількість). Зокрема, у ч. 1 ст. 357 КПК України вказано, що особи,

яким подані для ознайомлення речові докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з річчю та її оглядом. Зокрема, у ч. 3 ст. 357 КПК України встановлено, що під час дослідження речових доказів учасники судового провадження мають право ставити запитання з приводу речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які їх оглядали. Те саме стосується й дослідження документів. Так, у ч. 2 ст. 358 КПК України вказано, що учасники судового провадження мають право ставити запитання щодо документів свідкам, експертам, спеціалістам.

Кримінальне процесуальне законодавство дозволяє здійснювати дослідження речових доказів не лише у залі судового засідання. Зокрема, у ч. 2 ст. 357 КПК України встановлено, що огляд речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, за необхідності проводиться за їх місцезнаходженням. Так само, у п. 9 зазначеного вище листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ було вказано, що «огляд речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, за необхідності проводиться за їх місцем знаходження. За місцем фактичного знаходження оглядаються речові докази, що мають значний об'єм або вагу, нерозривно пов'язані із землею, які вимагають особливих умов зберігання та ін. Проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням і результати огляду зазначаються у протоколі огляду речових доказів та мають бути зафіксовані за допомогою технічних засобів. Незастосування таких засобів згідно з ч. 6 ст. 107 КПК тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих унаслідок її проведення результатів» [15].

У кримінальному процесуальному законодавстві України окремо регламентовано порядок дослідження документів. У ч. 1 ст. 358 КПК України вказано, що протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження.

На нашу думку, найменування ст. 358 КПК України «Дослідження документів» доцільно замінити на «Огляд та оголошення документів», оскільки у такому разі судова дія буде відповідати своїй сутності. Термін «дослідження документів» є більш широким поняттям, ніж їх огляд та оголошення.

У ст. 99 КПК України визначено поняття документа у процесуальному сенсі та сформульовано певний перелік видів документів, які можуть бути досліджені у кримінальному провадженні: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок. Окрім того, у зазначеній нормі закону також установлено, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї норми, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Під час судового розгляду можуть бути досліджені й електронні документи. Поняття електронного документа дано у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг». У ст. 5 цього Закону визначено, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Існують певні умови щодо дослідження документів у суді залежно від того, якою стороною надається документ. Так, коли документи надаються стороною обвинувачення, вони можуть бути досліджені лише за попереднім дотриманням таких умов: а) документи мають

бути долучені до матеріалів кримінального провадження (ч. 1 ст. 358 КПК України); б) документи мають бути допустимими доказами (ст. 86 КПК України); в) документи мають бути внесені до реєстру матеріалів досудового розслідування (за винятком випадків, коли їх отримано на підставі ухвали суду в порядку ст. 333 КПК України); г) документи мають бути відкриті стороні захисту в порядку ст. 290 або ст. 333 КПК України); г) у документі викладені або посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження [14, с. 132, 133]. У тому разі, коли документи надаються суду для дослідження стороною захисту, вони можуть бути досліджені лише за попереднім дотриманням таких умов: а) документи мають бути допустимими доказами (ст. 86 КПК України); б) вони мають бути відкриті стороні обвинувачення в порядку ст. 290 або ст. 333 КПК України; в) у документах мають бути викладені або посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів та обставин кримінального провадження [14, с. 133].

У ч. 3 ст. 358 КПК України визначено, що коли долучений до матеріалів кримінального провадження або наданий суду особою, яка бере участь у кримінальному провадженні, для ознайомлення документ викликає сумнів у його достовірності, учасники судового провадження мають право просити суд виключити його з числа доказів і вирішувати справу на підставі інших доказів або призначити відповідну експертизу цього документа.

До невербальних судових дій віднесено дослідження звуко- і відеозаписів, процесуальний порядок якого передбачено ст. 359 КПК України. Зокрема, у ч. 1 ст. 359 КПК України вказано, що відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в залі судового засідання або в іншому спеціально обладнаному приміщенні з відображенням у журналі судового засідання основних технічних характеристик обладнання та носіїв інформації і зазначенням часу відтворення (демонстрації). Після цього суд заслуховує доводи учасників судового провадження.

У деяких випадках (у разі необхідності) кримінальне процесуальне законодавство допускає можливість повторного відтворення звукозапису або демонстрацію відеозапису (частково чи повністю) (ч. 2 ст. 359 КПК України).

До проведення цієї судової дії може бути залучений спеціаліст. У ч. 3 ст. 359 КПК України передбачено такий випадок: з метою з'ясування відомостей, що містяться у звуко- і відеозаписах, судом може бути залучено спеціаліста. У тих випадках, коли в учасників кримінального провадження виникають сумніви щодо достовірності звуко- або відеозапису (наявність монтажу, підроблення тощо), вони можуть просити суд виключити такі матеріали з числа доказів або призначити відповідну судову експертизу (наприклад, судово-фоноскопичну, судово-відеографічну та ін.) [14, с. 135]. У ч. 4 ст. 359 КПК України вказано, що заяву про підробку звуко- і відеозаписів суд розглядає в порядку, передбаченому для розгляду заяв про підробку документів.

До невербальних судових дій віднесено огляд на місці. Специфіка цієї судової дії полягає в її винятковості. У ч. 1 ст. 361 КПК України зазначається, що у виняткових випадках суд, визнавши за необхідне оглянути певне місце, проводить огляд за участю учасників судового провадження, а якщо цього вимагають обставини, – за участю свідків, спеціалістів і експертів. Огляд на місці не може проводитися під час участі у судовому розгляді.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві використано термін «огляд на місці». Пропонована назва не відображає у повному обсязі суті цієї судової дії. На нашу думку, доцільно повернутися до назви, що використовувалася у КПК України 1960 р. – «огляд на місці події», оскільки йдеться саме про «місце події», а не будь-яке «місце». У довідкових джерелах місце події визначається як «певна територія або приміщення, в межах яких відбулася сама подія злочину або виявлено її наслідки» [3, с. 488]. Тому назва ст. 361 КПК України «Огляд на місці» має бути змінена на «Огляд на місці події».

У процесуальній літературі недостатньо уваги приділено судовому огляду на місці (на місці події). Лише деякі автори розглядали сутність та особливості проведення цього судового огляду. Так, Л. Ю. Ароцкер пише, що судовий огляд місця події полягає у безпосередньому сприйнятті, вивченні й оцінці судом та учасниками процесу обстановки приміщень або місцевості в цілях установлення об'єктивних умов учинення злочину, характеру змінення обста-

новки, що викликана ним, визначення властивостей та ознак предметів, що є на цьому місці і пов'язаних з подією злочину [9, с. 28]. М. Й. Вільгушинський указує, що проведення судового огляду відрізняється від аналогічної дії на досудовому слідстві. Такі відмінності пов'язані як із процедурними, так і сутнісними характеристиками та ознаками [11, с. 117].

Огляд на місці – це судова дія, що проводиться достатньо рідко. В. О. Попелюшко справедливо пише, що подібна дія «не характерна для судового розгляду кримінальних справ щонайменше з двох причин. По-перше, вона є дещо “громіздкою” для проведення її судом, а по-друге, з часу вчинення злочину до моменту здійснення судом огляду місця події (приміщення чи місцевості) проходить значний період, і обстановка місця події за цей час, як правило, суттєво змінюється» [16, с. 169]. З нашої точки зору, наявність реальних обмежень щодо проведення огляду на місці під час судового розгляду (проводиться лише у виняткових випадках) пов'язується зі значними складнощами організаційного порядку, необхідністю забезпечення безпеки учасників кримінального провадження та інших осіб. При цьому єдине завдання, що може бути поставлене для цієї судової дії, – безпосереднє сприйняття учасниками судового провадження результатів та наслідків певної події (наслідки від пожежі, вибуху, залізничної аварії, падіння літака та ін.), тобто того, що й через тривалий час не може бути повністю відновлено.

Різновидом невербальної процесуальної дії може бути освідування – огляд тіла живої людини. Чинний КПК України не передбачив порядок проведення освідування під час судового розгляду, хоча практична необхідність такої дії є очевидною. Л. Ю. Ароцкер справедливо підкреслював, що під час судового розгляду виникає необхідність огляду живих осіб. Метою такого огляду частіше за все є виявлення або констатація наявності у підсудного, потерпілого, а інколи й свідка особливих прикмет, а також наслідків посягання на життя та здоров'я людини [9, с. 30]. С. П. Гришин підкреслює, що в судовому слідстві об'єктом освідування частіше за все стають особливі прикмети, причому тільки ті з них, які приховані від вільного візуального спостереження [17, с. 460].

Під час судового розгляду існує необхідність у перевірці даних щодо наявності або відсутності особливих прикмет, шрамів, інших пошкоджень на тілі обвинуваченого, потерпілого чи свідка. Такі обставини можуть бути достатньо важливими для кримінального провадження. Окрім того, можуть існувати й певні сумніви щодо інформації про особливі прикмети (шрами тощо) на тілі обвинуваченого (потерпілого, свідка) у сторін кримінального провадження із цього приводу. Тому на сьогодні важливим є пропонування доповнень до кримінального процесуального законодавства щодо передбачення процедури проведення освідчування під час судового провадження.

Висновки. На підставі вищевикладеного визначено ознаки та сутність невербальної судової дії, а також запропоновано характеристики щодо окремих її видів (дослідження речових доказів; дослідження документів; дослідження звуко- і відеозаписів; огляд на місці). Сформульовано пропозиції щодо змін та доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства.

Перелік літератури

1. Россинский С. Б. Концептуальные основы формирования результатов «невербальных» следственных и судебных действий в доказывании по уголовному делу: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2015. 40 с.
2. Салтевский М. В. Тактические основы организации и производства следственных действий для получения информации от вещей // Специализированный курс криминалистики: учебник. Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. Глава 18. С. 234–255.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків: Право, 2018. 952 с.
4. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
5. Мірошников І. Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції: монографія. Харків: Право, 2007. 192 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

7. Кримінальний процес: підручник / за ред. Ю. М. Groшевого та О. В. Капліної. Харків: Право, 2010. 608 с.
8. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования: монография. Москва: Норма, 2009. 240 с.
9. Ароцкер Л. Е. Криминалистические методы в судебном разбирательстве уголовных дел: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1965. 44 с.
10. Крицька І. О. Речові докази у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
11. Вільгушинський М. Й. Тактика судового слідства в системі криміналістики: монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2010. 168 с.
12. Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді: конституційна функція прокуратури: навч.-метод. посібник. Харків: Право, 2007. 208 с.
13. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності: навч. посіб. Харків: Право, 2006. 160 с.
14. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: у 4 т. / за заг. ред. О. В. Стівби. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2015. Т. III. 372 с.
15. Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 № 223–1446/0/4–12. Дата оновлення: 12.03.2018. URL: <http://www.zakon3.rada.ua/laws/show/v1446740-12>.
16. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 234 с.
17. Гришин С. П. Судебное следствие в смешанном уголовном процессе (гносеологический, процессуальный и тактико-криминалистические аспекты). Москва: Изд-во «Юрлитинформ», 2008. 472 с.

Транслітерація переліку літератури

1. Rossinskij, S. B. (2015). Konceptual'nye osnovy formirovanija rezul'tatov «neverbal'nyh» sledstvennyh i sudebnyh dejstvij v dokazyvanii po ugovolnomu delu. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
2. Saltevsckij, M. V. (1987). Glava 18. Takticheskie osnovy organizacii i proizvodstva sledstvennyh dejstvij dlja poluchenija informacii ot veshhej.

Specializirovannyi kurs kriminalistiki: uchebnik. Kiïv: NI i RIO KVSh MVD SSSR [in Russian].

3. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia. (Vols. 1–20); Vol. 20: Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia. (2018). V. Yu. Shepitko (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

4. Kryminalnyi protses: pidruchnyk. V. Ya. Tatsiia, Yu. M. Hroshevoho, O. V. Kaplinoi, O. H. Shylo (Eds.). (2013). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

5. Miroshnykov, I. Yu. Sudove slidstvo v apeliatsiinii instantsii. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

6. Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. V. T. Busel (Ed). (2001). Kyiv, Irpin: VTF Perun [in Ukrainian].

7. Kryminalnyi protses: pidruchnyk. Yu. M. Hroshevoho, O. V. Kaplinoi (Eds.). (2010). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

8. Shejfer, S. A. (2009). Dokazatel'stva i dokazyvanie po ugovolnym delam: problemy teorii i pravovogo regulirovaniia. Moscow: Norma [in Russian]

9. Arocker, L. E. (1965). Kriminalisticheskie metody v sudobnom razbiratel'stve ugovolnyh del. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].

10. Krytska, I. O. (2017). Rechovi dokazy u kryminalnomu provadzheni. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

11. Vilhushynskiy, M. Y. (2010). Takyka sudovoho slidstva v systemi kryminalistyky: monohrafiia. V. Yu. Shepitko (Ed.) et al. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

12. Karkach, P. M. (2007). Derzhavne obvynuvachennia v sudi: konstytutsiina funktsiia prokuratury: navch.-metod. posibnyk. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

13. Shepitko, V. Yu. (2006). Psykholohiia sudovoi diialnosti: navch. posibnyk. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

14. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy. O. V. Stovby (Ed.). (2015). (Vols. 1–4; Vol. 3). Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].

15. Pro deiaki pytannia poriadku zdiisnennia sudovoho rozghliadu v sudovomu provadzheni u pershii instantsii vidpovidno do Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy: Lyst Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 05.10.2012 r. № 223–1446/0/4–1. Data onovlennia: 12.03.2018. URL: <http://www.zakon3.rada.ua/laws/show/v1446740–12>. [in Ukrainian].

16. Popeliushko, V. O. (2006). Sudovyi rozghliad kryminalnoi spravy: navch. posibnyk. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].

17. Grishin, S. P. (2008). Sudebnoe sledstvie v smeshannom ugolovnom processe (gnoseologicheskij, processual'nyj i taktiko-kriminalisticheskie aspekty). Moskow: Jurlitinform [in Russian].

Шепітько І. І. Проблеми проведення судових дій невербального характеру у кримінальному провадженні

Статтю присвячено визначенню сутності судових дій невербального характеру у кримінальному провадженні. Запропоновано розуміння невербальних судових дій як процесуальних дій щодо дослідження доказів, які засновані на немовних засобах спілкування та отримання інформації за допомогою органів чуття учасниками кримінального провадження у змагальному судовому процесі. Визначено види та надано характеристики таких видів судових дій: дослідження речових доказів, дослідження документів, дослідження звуко- і відеозаписів, огляд на місці. Розкрито порядок проведення різних невербальних судових дій у змагальному судовому провадженні.

У статті розглянуто певну послідовність у дослідженні речових доказів, документів, звуко-, відеозаписів, проведення огляду на місці події під час судового розгляду. Висловлено аргументи про необхідність доповнити кримінальне процесуальне законодавство нормою, що регламентуватиме невербальну судову дію «Освідування». Звернено увагу на необхідність уточнення назви ст. 361 КПК України «Огляд на місці» на «Огляд на місці події», змінення найменування ст. 358 КПК України «Дослідження документів» на «Огляд та оголошення документів».

Ключові слова: *судова дія, невербальна судова дія, судовий розгляд, судове провадження, дослідження речових доказів, дослідження документів, дослідження звуко- і відеозаписів, огляд на місці.*

Шепітько І. І. Проблеми проведення судових дій невербального характеру в уголовном производстве

Статья посвящена определению сущности судебных действий невербального характера в уголовном производстве. Предложено понимание судебных действий как процессуальных действий относительно исследования доказательств, основанных на неязыковых средствах общения и получения информации с помощью органов чувств участниками уголовного производства в состязательном судебном процессе. Определены виды и предложены характеристики следующих видов судебных действий: исследование вещественных доказательств, исследование документов, исследование звуко- и видеозаписей, осмотр на месте. Раскрыт порядок проведения различных невербальных судебных действий в состязательном судебном производстве.

В статье рассмотрена определенная последовательность в исследовании вещественных доказательств, документов, звуко-, видеозаписей, проведении осмотра на месте события в ходе судебного разбирательства (судебного следствия). Высказаны аргументы о необходимости дополнить уголовное процессу-

альное законодательство нормой, регламентирующей невербальное судебное действие «Освидетельствование». Обращено внимание на целесообразность уточнения названия ст. 361 УПК Украины «Осмотр на месте» на «Осмотр на месте происшествия», изменения наименования ст. 358 УПК Украины «Исследование документов» на «Осмотр и оглашение документов».

Ключевые слова: судебное действие, невербальное судебное действие, судебное производство, исследование вещественных доказательств, исследование документов, исследование звуко- и видеозаписей, осмотр на месте.

Shepitko I. I. Problems of non-verbal judicial actions in criminal proceedings

The article is dedicated to the definition of the essence of judicial non-verbal actions in criminal proceedings. It is suggested to consider judicial actions as procedural ones regarding the examination of evidence, based on non-linguistic means of communication and of obtaining information with the help of sense organs by the criminal proceeding participants in an adversarial trial. The types and characteristics of the following types of court actions are determined: examination of material evidence, study of documents, study of sound and video recordings, inspection on the spot. The order of carrying out various non-verbal judicial actions in adversarial judicial proceedings is disclosed.

The article considers a certain sequence in the study of material evidence, documents, sound and video recordings, conducting an inspection on the spot during the trial (judicial investigation). The arguments are given as for the necessity to complete the criminal procedural legislation with the norm regulating the non-verbal judicial action «Examination». The attention is paid to the expediency of clarifying the title of Art. 361 of the Criminal Procedure Code of Ukraine «Inspection on the spot» for «Inspection at the scene of action», of changing the name of Art. 358 of the Criminal Procedure Code of Ukraine «Study of documents» for «Inspection and disclosure of documents».

Key words: *judicial action, non-verbal judicial action, judicial proceedings, examination of material evidence, study of documents, study of sound and video recordings, inspection on the spot.*

Рекомендовано до опублікування на засіданні кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 10 від 22.03.2018 р.).

*Рецензент – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України **Капліна О. В.***